

מכתב לסבתא פייגה שאני כותבת לה בראשי ובלבי שנים ארוכות

מכתב לסבתא פייגה

סבתא פייגה היקרה! (לפי דף העד ביד ושם, שמסרה אמא שלנו ב-25.12.1955, מועד רציחתה של סבתא פייגה לא ידוע).

נולדתי בבילבה אחרי המלחמה, וחייתי בה עד גיל שנתיים וחצי, ולכן, כל זיכרונותיי קשורים לגב ים. הגענו לגב ים לאחר שעלינו לארץ ישראל בשנת 1950. גרנו ברחוב א.ד.גורדון בדירה קטנה בת שני חדרים, ובמשך הזמן אבא בנה נגריה בצמוד לבית.

הרחוב שלנו היה מיושב כולו בעולים כמונו, שעלו והתקבצו בארץ ישראל, עולים מכל הארצות ומכל העדות שדברו בכל הלשונות. הבית בו גרנו היה אחד מתוך ארבע דירות בבנין בין שתי קומות. לכל משפחה הייתה חלקת אדמה ולול תרנגולות, העבודה בחלקת האדמה הניבה עגבניות, צנוניות, בצל, לימונים, רימונים...ועוד...שאותם, אכלנו בתיאבון רב...

לעיתים, פרצו מריבות בין העולים לבין עצמם, והיה זה אבא שקיבל עליו את התפקיד להפריד בין הניצים, ממקום ההתפרעות היה מגיע אליו, שליח, בבקשה תכופה ודחופה להגיע למקום המריבה. פעם, כשהגיע שליח כזה, הייתי עם אבא בנגריה, פחדתי שבמהלך "ביצוע תפקידו" יאונה לו, משהו רע חס וחלילה. רצתי בעקבותיו מתנשמת, ולהפתעתי כי רבה, עם כניסתו של אבא הושלך שקט במקום, האנשים פינו לאבא את הדרך בהדרת כבוד, ומה שאני זוכרת הם מראות של אבא התופס בזה אחר זה את הניצים הלפותים זה בזה, וזורק כל אחד מהם לפינה אחרת בחדר...

אבא, שכוחו הפיסי הרב הלך לפניו, כמו גם יושרו הרב וחוש הצדק שניחן בו, הפכו אותו למתווך מבוקש ומקובל על כל הצדדים, על כל קהילת העולים לעדותיה, לשונותיה ומנהגיה השונים. להיות הבת של "מוישה הנגר" היה כבוד גדול...

בקצה הרחוב שלנו, גרו הדוד מוטל והדודה איטה. הבית שלהם נחווה על ידינו כ"הרחבה" של הבית שלנו. אהבנו לבוא אליהם. הדודה איטה אפתה עוגות טעימות. הדוד מוטל היה "לץ" גדול. בימי ההולדת שלנו, היינו נאספים בביתם, והוא היה זורק חופן סוכריות לציון יום ההולדת, וכולנו היינו נרכנים על הרצפה למהר ולאסוף כמה שיותר סוכריות, מי שהיה זריז ומהיר יותר, זכה להרבה סוכריות מתוקות...ולא תמיד היה זה בעל השמחה...

גב ים שכנה לה סמוך לים. בחופשת הקיץ, היה הבילוי בים, הבילוי העיקרי והאהוב עלינו. אמא, הייתה מעירה אותנו מוקדם מאוד בבוקר, והיינו צועדים אחריה לים בעודנו עמופים קורי שינה. בשעות הבוקר סרטנים טילו על החול הזהבי והרך, החבצלות סגרו את עטרותיהן הזהובים, והים התפרקד לו אפרקדן מתמסר לשחר העולה, מדי בוקר ומדי ערב אכלנו את ארוחותינו על חוף הים.

אהבת הים של אמא לא ידעה שובעה, עד סוף ימיה נשארה נאמנה ומסורה לים. הים והספר היו ידידיה הטובים ביותר, הים והספר היו לה מקלט ממטלות היום היום, ממטלות שלא היה להן סוף...היא, התמסרה לים ולספרים באופן חושני ויצרי.

את אהבת הים היא העבירה הלאה לכולנו...ואת אהבת הספר היא העבירה בעיקר לחנה ואלי...

על חלם, העיר בה חיית, ובה נולדו אמא, אבא, סוניה, מוטל, וגם, חנה, פולה ופיני, סיפרה לנו "גברת ברוסכה", גברת ברוסכה גרה בבית ברחוב מקביל לנו. היא סיפרה לנו, שחלם, נודעה ברחבי פולין, כעיר על טיפשים, כל פעם היה בפיה סיפור עסיסי על חכמי חלם, טון דבריה היה משועשע, ואפילו על פני אמא עלה חיוך, אמא לא הכישה ולא אישרה את דברי הגב ברוסכה, היום, אני יודעת, שגברת ברוסכה נהנתה מיחס מיוחד. למרות "לשון הרע" שהשמיעה על חלם, היא נהנתה מיחס זה, בגין העובדה שנוולדה בוולדווה, שהייתה סמוכה לחלם.

בכלל, הרגשנו שלהורים יש יחס חם ואוהד לאנשים שחיו לפני המלחמה באזור שבו הם חיו ונולדו, למרות, שבעיני, היו ביניהם גם אנשים לא נחמדים בכלל...

לימים, התוודענו לסיפורים על חכמי חלם, והתחושה הייתה שלהיות חלמאי זה לא יחוס מכובד, וגם לא כבוד גדול... כאשר המורה שלי ביקשה מכל תלמידיה בכיתה ב, לספר מאיפה באו הורים, חשבתי ביני לבין עצמי, "למורה זה לא משנה בעצם מאיפה באו ההורים שלי" ולכן, אומר לה שההורים שלי באו מורשה, כשהגיע תורי אמרתי לה שההורים באו מורשה, חשתי הקלה רבה, כי, ורשה מהסיפורים של הגדולים, נחוותה בעיני כמקום מכובד שחיו בו חכמים אמיתיים.

ההורים היו בעינינו האנשים הזקנים ביותר שהכרנו, והיו הדוד מוטל ודודה איטה, והדודה סוניה עם הדוד אברום שגרו בעכו, הם, היגרו לקנדה לאחר מספר שנים, בגלל קשיים כלכליים שהיו מנת חלקם של עולים רבים.

אני זוכרת שיום אחד ביקרתי בבית משפחת מורד, השכנים שלנו שגרו בקומה השנייה, בני משפחת מורד עלו מעירק. בעודי משחקת עם לילי בתם הצעירה, יצא מהחדר הסמוך איש זקן, שכמותו, לא ראיתי עד אז. נבהלתי, רצתי הביתה וסיפרתי על הופעת האיש הזקן, וביקשתי, שיגידו לי, מאיפה מגיע איש זקן כזה למשפחת מורד...ואז, לראשונה בחיי שמעתי את המושג "סבא" ואת פשרו, שמעתי שיש אבא ואמא ולאבא ואמא יש אבא ואמא, והם מכונים סבא וסבתא, ולתשובה לשאלה איפה סבא וסבתא שלי התלוותה אנוחה כבדה ותנועה של חוסר אונים...

גדלנו בצל...מותך – מותכם!!!

מותכם, הווה פצע שותת לכולנו. כל אימת שדברו עליכם, דמעות חנקו את עיני ההורים. ואנחנו, הילדים סובבנו סביב הצל הזה על בהונות. במרוצת הזמן התגלו עוד פירוורי אינפורמציה על תקופת המלחמה, הדודה פולה(בתו של זליג), בעלה ובתם קוקה היו נוהגים להגיע אלינו מדי קיץ, היינו, בני משפחה קרובים, מהמעטים שנתרו להם אחרי המלחמה.

הביקורים שלהם היו עבורנו סיוט, הדודה פולה הייתה מתעוררת בלילות וצועקת, צועקת על בעלה, צועקת על ההורים, צועקת, בוכה ומספרת על מה שאירע לבני משפחתה, בביליל הצעקות והבכי ... הבנו, שהיא הייתה נשואה והייתה לה משפחה. היה לה בן שנרצח, אחות שהתלוותה אל הבן כאשר נלקח על ידי הגרמנים בזמן האקציה!!! וגם, שבעלה הנוכחי הוא בעלה מסוף המלחמה, ובזמן המלחמה הוא איבד את משפחתו,

לימים הבנתי, שקוקה הילדה נועדה לנחם את שניהם, וחשבתי לעצמי, איזה משא כבד לילדה קטנה. כבר אז, למרות שהייתה בת גילי, היא נראתה לי הרבה יותר מבוגרת, הרבה יותר יודעת...

לעיתים, נמלטנו מאימת הצעקות לדוד מוטל. לאחר ההתפרצויות הללו ביקשנו מההורים לספר לנו יותר על מה קרה "שם" לבני המשפחה, אף כי לא ידענו איפה ה"שם" הזה, הוא נחוזה בעיני כמו הקללה שהילדים היו מקללים, "שתמותי בקבר של היטלר"... אבל ההורים המשיכו לשתוק...

אני זוכרת את השבתות, שבהן אבא חזר מבית הכנסת. הוא היה נכנס לסלון שותה כוסית יין, ושותק...ועיניו עצובות עצובות, כילדה, הייתי עולה על ברכיו ומנסה לדובב אותו, ושואלת אותו, אבא, אבא למה אתה כל כך עצוב? ואז, הוא היה מספר לי, על אמו, טובה ועל אחותו אסתר, שאותן כל כך אהב, וכששאלתי אותו איפה הם? הוא אמר לי הם אינם...הם מתו... וקולו חנוק ...

שיחות הגדולים בשכונה, נסבו על המתים...אמנם, הם הפסיקו לשוחח על המתים, כל אימת שאנחנו הילדים התקרבו אליהם. אבל, מעט מן הדברים שדברו הגיע לאוזנינו, והטיל עלינו פחד גדול כמו הסיפורים של הדודה פולה. המתים הללו טרדו את מנוחתי, ושאלתי את עצמי איפה הם נמצאים, מה הם עושים, וכונן שלא קיבלתי תשובות, התחלתי להאמין שאם אתפלל ואם אהיה ילדה טובה, אצליח לגרום לכם לחזור ולהיות אתנו.

רציתי שהבית יהיה נקי, וגם עזרתי לנקותו, חשבתי לעצמי, שיש, להתכונן באופן תמידי לשובכם, בעיני, ראיתי את הרצפות מתרוממות, וכולכם, המתים חוזרים אלינו והבית מוכן לכבודך- לכבודכם... ואני כל כך שמחה על שהבית נקי, והשירותים נקיים, ועוזרת לאמא לערוך את השולחן, ומביאה לשולחן את המאכלים החגיגיים: גפילטע פיש, יוך (מרק עוף) בורשט ופירה, ולקינח לקח (עוגה מקציפת ביצים וקמח).

באוזני, אני שומעת את המיית לבבכם, ואת קולכם הנרגש, ואת השאלות באידיש, שפה, שדיברתי באופן שוטף, כך, שיכולתי להשתלב בשיחה, ולשאול, איפה הייתם, ומה עשיתם, ורואה את גילויי האהבה והחיבה שלכם, ואימא ואבא וכולנו צוהלים ושמחים... לנוכח הפגישה המשפחתית המופלאה הזו...והכל בא על מקומו בשלום...

והימים חולפים, ואתם לא חוזרים, ואמא ואבא עצובים, ועם הזמן החולף, אני גם מבינה, שמתים לא חוזרים לחיים, שאין בכלל דבר כזה באמת ואני עדיין לא מבינה למה, ולמרות שאתם לא חוזרים לחיים, אתם ממשיכים להיות נוכחים – נפקדים...

אתם לא חוזרים, ואני מרגישה יותר ויותר עצובה. אני חושבת על המתים המסכנים גם ביום וגם בלילה. חושבת כמה קשה להם במקום בו הם נמצאים. וכל פעם שאני מנסה לדמיין את המקום הזה, אני נתקפת בחלומות ביעוטים, שטורדים את מנוחתי וגורמים לי להרגיש מחנק ויאוש גדול. וחשבתי שאך טבעי הוא שכך אני מרגישה, ושזה מנת חלקם של החיים, להתנגע אל המתים, להיות עצובים ולשתוק...

לא דיברתי עם אף אחד על העצב ועל הכאב הזה, עם אבא ואמא לא רציתי לדבר כדי לא להעציב אותם עוד יותר. בלילות, חלמתי חלומות זועה, ובימים, חרדתי כל הזמן לשלום בני המשפחה, שחש וחלילה לא יקרה לנו מה שקרה לך ולסבא, ומה שקרה לבן של פולה ולאחותה, ומה שקרה לדודים ולדודות שלנו,

ואני חושבת לעצמי שזה לא פייר שאני בחיים, והם לא, זה לא פייר שכל כך הרבה אנשים מתו. זה לא פייר שאני לא יכולה להחזיר לאבא ואמא שלי, את האבא והאמא שלהם ואת האחים והאחיות שלהם. אני, מחליטה להיות ילדה שלא מטרידה את אבא ואמא - בשום דבר ועניין, לא בעניינים של העולם הבא, ולא בעניינים של העולם הזה הכוללים בעיות של יום יום: של חלומות ביעותים, של כאב ושל אכזבות שלי, של העלבויות ופגיעות מצד חברים, בני משפחה, של קשיים בבית הספר ועוד...הייתי קלה להיעלב...קלה להיפגע... וחשבתי שלמול הכאב על האובדן שלכם, העניינים שלי לא חשובים.

וסבתא יקרה, היו לי הרבה טרדות כילדה, הגובה שלי, הרצינות שלי, האחריות לאחות תאומה שובבה, שלא תיפול, שלא תלך לאיבוד במיול שנתי, וגם האחריות למצב הכלכלי הקשה בבית, שלא יקנו דברים שירגזו את אבא, שמס הכנסה לא ימרר לאבא את החיים, שגונק יכין שיעורים ולא יעצבן את אמא, ושלא יקבל מכות מאבא בגלל הסתבכות עם חברים, ושפיני יחזור בשלום מהצבא...

בכל לילה הייתי מוזמנת לבית משפט פרטי שלי, ישבו בו שופטים חמורי סבר, שבפניהם, הייתי צריכה לגולל את המעשים הטובים שעשיתי באותו יום, בכדי שאהיה ראויה לחיות... מדי לילה בלילה נלחמתי על הזכות לחיות, ולעיתים קרובות מדי הרגשתי שלא עשיתי מספיק מעשים טובים, ושאין לי זכות לחיים, וכשקמתי בבוקר, הרגשתי שאני חיה בחסד ולא בזכות...וההרגשה הזו מילאה אותי בעצב ובפחד גדול...

כל הזמן, התאמצתי יותר ויותר לעשות מעשים טובים, כדי להיות ראויה בעיני חבר השופטים הלילי שלי - לחיים!!! המשכתי להתאמץ שנים רבות, ושנים רבות הרגשתי שאני צריכה מדי יום ביומו "להרויח" את הזכות לחיים...

הייתי ילדה שעושה כל מה שאמא ואבא מבקשים, לובשת סוודר גם אם לא קר לה, אוכלת את הסנדוויץ עב הכרס בהפסקות הגדולות בבית הספר, גם כשלא הייתי רעבה, מנקה את הבית, לא מבזבזת כסף, לומדת טוב, ולו רק כדי לראות את אמא ואבא שמחים קצת יותר...רוצה כל כך לנחם, ולא תופסת עדיין שאין ניחומים, ושהאסון המשפחתי הזה, הוא אסון של העם היהודי כולו.

ואז, ב- 23 במאי 1960 ואני בת 13 שנים, מודיע ראש ממשלת ישראל, דוד בן גוריון בישיבת הכנסת ובקול ישראל ברדיו, כי, אדולף אייכמן שהיה איש מרכזי בארגון "הפתרון הסופי" של היהודים, נמצא בארץ, ויעמוד בקרוב למשפט...

ההמולה רבה.

אנחנו מבולבלים משפע האינפורמציה המציפה אותנו לפתע, וללא כל הכנה. מי זה אייכמן, מה זה פתרון סופי, למה ארגנו רצח של ששה מיליון יהודים? ולמה דוקא את היהודים? מה רע עשתה להם סבתא? דודה דובה? סבא חיים? מה זה שואה?

המבוגרים שהם לנו משענת ומגן, משאירים אותנו לנפשנו, עם הידיעות המזוויעות, ומתמסרים ליגונם ולצערם כאילו אין אנו קיימים, וכאילו חובת הדאגה לנו, אינה יותר חובתם...גם המורים שותקים. רבים מדיירי השכונה איבדו בני משפחה במחנות ההשמדה. הם כולם מדברים על נקמה, ועל הצורך להרוג את האיש, ועל בזבוז הכסף המיותר הכרוך בבניית תא זכוכית, תא, שאמור להגן על אייכמן מפני התפרצות נקם של שרידי השואה, הם מבקשים לנקום את דמם של אבות, אמהות, סבים, סבתות בניים ובנות, מיד, עכשיו!!!

יום, יום, יום, אנו צמודים למקלטי הרדיו, רמקולים הוצבו בבית הספר, כדי, שנוכל לשמוע בהפסקות את מהלך משפט אייכמן המשודרים ברדיו, מהרמקולים נשמעים קולות בית המשפט, בוקעים מהם עדויות מצמררות על השמדת יהודים במחנות המוות. עדים ששרדו את המחנות מתעלפים במהלך נתינת העדויות, ואנו שומעים מפיהם על רצח ילדים זקנים וטף, וכוחות הרוע האלה של בני האדם עוררו בי פחד כאב ויאוש.

שמענו את המספר ששה מיליון יהודים נרצחו והמספר הזה, הבלתי מובן, והבלתי נתפס, הופך לישות בפני עצמה, מפחידה ומאיימת, שמות כמו חלמנו, סוביבור, מידנאק, בלזק, אושוויץ, נשמעים כמו מפלצות צמאות דם מסרטי אימה. ובבית, ההורים צמודים למקלטי הרדיו, נאנחים ובוכים...

האיש הזה, אדולף אייכמן, שנקשרים לו כתרים של מפלצת אוכלת אדם, הוא בעיני האחראי הישיר – למותך, למותו של הבן של פולה, ולמותם של בני המשפחה. הוא אחראי לכך שאימא ואבא כל כך עצובים, הוא אחראי לכך, שלמרות שאני עושה מאמצים כל כך גדולים להיות ילדה טובה, אני לא מצליחה לנחם, לא מצליחה לשמח אותם...הוא האיש האחראי לכך שהעולם כל כך אכזרי, הוא האיש האחראי לקלקול סדרי העולם

ומאז ועד היום, סבתא יקרה, קראתי כל ספר על השואה שמצאתי בספריה, בלעתי כל פיסת אינפורמציה.

אמא, שראתה עד כמה אני עסוקה במוותכם, עד כמה אני סובלת סבל פיסי של ממש מההתוודעות לגילויי הרוע והאכזריות בעולם, ניסתה להוריד ממני את האחריות, ניסתה להרגיע אותי, וסיפרה לי גם על "אנשים טובים באמצע הדרך", שעזרו לה ולאבא להציל את החיים שלהם, כשהם נמלטו מהנאצים לתוככי רוסיה.

אמא ניסתה לעודד אותי ואמרה "שמענשיו לא יקרו יותר דברים כאלה, שמענשיו, בארץ שלנו, יהיה יותר טוב". אך אני לא נרגעתי!!! ככל שגודלתי, הרגשתי יותר אחריות לסבל של בני אדם, הרגשתי יותר כאב ועצב על כך שממשיכים לעשות רע לאנשים, ושיש הרבה אנשים שסובלים, וחשבת, שעלי לעשות ה...כ...ל כדי שהעולם יהיה טוב יותר,

הלכתי לתנועת הנוער "השומר הצעיר", שם חלמנו על עולם שבו כל האנשים יהיו שווים. לא יהיו יותר עשירים ועניים, לא תהיה יותר אפליה בין בני אדם, "כל פועלי העולם יתאחדו" – יהודים, ערבים ובני כל האומות והעמים. ואנחנו היהודים במדינה שלנו, נחיה מעבודת כפיים, "נתיישב בנגב ונפריח את השממה".

ובכל אותו הזמן הקפדתי לדבר אידיש, למרות, שבתנועת הנוער התייחסו לאידיש כאל שפה גלותית, שפה של היהודים האלה ש"נרצחו עיי היטלר". המדריכים בתנועה הכשירו אותנו להיות חלוצים, כאלה, שילכו לקיבוצים לעבוד בעבודה חקלאית, או לנגב "להפריח את השממה",

השתתפתי בהפגנות של האחד במאי, וצעקתי ברחובות: "יושבי בתי קפה רדו לנגב" וגם אמרתי לאבא שלי שהוא צריך לרדת לנגב, כדי להגשים את החזון הסוציאליסטי... ואז, אבא כעס עלי מאוד, והוא הסביר לי שלהיות נגר ולעבוד עבודת כפיים, זה המימוש האולטימטיבי של הסוציאליזם, ושזה מסוכן לדבר בסיסמאות, ולחזור כמו "תוכי" אחרי אנשים אחרים מבלי להבין באמת על מה מדברים...

הימים האלה בתנועה, למרות חוסר האהדה לאידיש ולעובד העירוני כמו אבא שלי,

היו ימים שהקלו על העצב, כי, הרגשתי שיש לי חברים, שרוצים כמוני לבנות עולם טוב יותר וצודק יותר...

הרצון לדעת יותר על תקופת מלחמת העולם השנייה הניעו אותי ללמוד באוניברסיטה על תקופת השואה, רצייתי לדעת יותר מה קרה לכם בתקופה הזו, רצייתי להכיר אתכם יותר, וההורים התקשו עדיין לדבר עליכם...

החלטתי להיות מורה ומחנכת, כי, חשבתי שכמורה וכמחנכת אוכל לעשות את העולם קצת טוב יותר...האמנתי, שכמורה ומחנכת, אוכל לקדם ערכים של כבוד האדם, של סובלנות ושל אהבת האדם, ואוכל, למפח בתלמידים שלי את המודעות שלנו לחיה שבאדם, לחיה שבנו, האמנתי, שעלינו לראות בנאצים בני אדם, ושיש להדגיש את העובדה שבני אדם ביצעו את הפשע נגד העם היהודי, ושגם היום, בני אדם ממשיכים לעשות פשעים נגד בני אדם אחרים, בהרבה מקומות בעולם.

חשבתי שראיית הנאצים כמפלצות, סותמת את הגולל על תהליך של המודעות לעצמנו ולכוחות הרשע הממונים בנו, וליכולת שלנו לגרום לזולתנו כאב וסבל נוראים, לא רק במחנות ההשמדה, אלא גם בחיי היום יום.

חשבתי, כי ראיית הנאצים כבני אדם, מחזירה את ההתמודדות עם שאלת הרוע לאדם עצמו, לכל אדם עם החיה שבאדם, כל יום כל השנה!!!

ככל שעוברות השנים, אני מרגישה שאני כועסת יותר על "העולם" הזה. "עולם" שבו התרחשה ההשמדה שלכם, עולם שבו מתרחשים מעשי הרג וחורבן של אנשים חפים מפשע, במקומות רבים. הלכה והתעצמה בתוכי חווית העוול הנורא שנעשה לכם, לנו, לעם היהודי,ואליה נלוותה תחושת חוסר אונים, תחושת סתמיות ותחושת תפלות.

כשבניתי בית, ונולדו לי ילדים, הייתי לעיתים קמה בלילה שמופת זעה, מפחד שיקחו את ילדי ואני לא אוכל להצילם, השואה נחוותה בעיני, "כאם שלא יכולה לגונן ולהציל את ילדיה".

אבל, היו לי גם שיחות אחרות אתך, שיחות שבהם ניסיתי להיות יותר אופטימית, ולדבר איתך על החיים על המשכיות...על מסורת, על גידול ילדים, על פרנסה, שיחות של "דור לדור יביע אומר"... שאולי אם תדעי, תרגישי קצת "נחמה" בעובדה שאנחנו חיים בארץ ישראל, חיים בארץ שלנו, שיש לנו שלמון משלנו, דגל משלנו, שפה משלנו, ושהפולנים והגרמנים לא יכולים יותר לקרוא לנו "יהודי מלוכלך". ויותר, אי אפשר לפגוע בנו באופן כה שרירותי ואכזרי, כי יש לנו צבא ונשק כדי להגן על עצמנו...

נכון, גם במדינה שלנו, אנחנו נלחמים על חיינו, ואנשים רבים מדי וצעירים מדי נהרגים במלחמות ישראל, וניצולי שואה רבים קוברים את בניהם ונכדיהם, כמו לייבל הדוד של זאביק, קבר את נכדו אילן לנציצקי, שנהרג באסון המסוקים שהתרחש ב – 4.2.1977 והפחד, שגם כאן בארץ אנחנו נדונים לגורל אכזר, מכרסם בי כל הזמן, בכלל, בתקופה, שקדמה למלחמת ששת הימים,חוויונו בארץ חרדה מהשמדה ומחורבן בכל עוצמתה, ויותר ויותר חלחלה לתודעה הציבורית "אימת השואה".

השאלות האם לנצח נחיה על חרבנו? האם יעמוד לנו כוחנו להכות שורש בארץ המובטחת? האם יש לנו מיומנויות לחיות? מלוות אותנו בכל צעד ובכל שעל. כל השנים אני עסוקה בשאלה, איך זוכרים שעה מליון בני אדם, אנשים, שלכל אחד מהם היה שם, שנתנו לו הוריו, פנים, גוף, לב, נשמה, חלומות, אהבות שנאות, עולם ומלואו...

איך זוכרים אתכם, ואנחנו יודעים עליכם כה מעט, ואיננו יודעים עד היום איך מתתם. לא נותרו עדים שיספרו על דרך החיים והמוות שלכם תחת השלטון הנאצי, ואפילו, תמונה שלך ועל סבא חיים אין לנו?

והשאלות איך הופכים את העולם לטוב יותר? איך מונעים היום, מחר, התעללות והתאכזרות בבני אדם? ממשיכות להעסיק אותי, ההורים האמינו שלהיות "א" – מענטש", זה דבר הכי קשה, וצריך להשקיע את כל נפשנו ומאודנו ולהגות בכך גם ביום וגם בלילה, ולעשות דברים טובים...

אמא תמיד אמרה, שצריך להיזהר מאנשים שיודעים את התשובות לכל השאלות, ואם פוגשים אנשים כאלה, שיודעים תמיד להגיד מה טוב ומה רע, מי צודק ומי טועה, לא משנה מי הם, מה מעמדם, ומהי השכלתם, ואפילו יהיה זה רב נשוא פנים חובש שטריימל, יש "לקחת" את הרגליים ולברוח הכי רחוק שאפשר, כי החיים הם הרבה יותר מורכבים, ושאלות האמת והצדק הן שאלות חמקמקות,

ושנקפיד הכי הרבה להסתכל, "לא על הקנקן אלא על מה שיש בתוכו". כי לא כסף, לא השכלה, לא בגדים יפים, לא בית יפה, בקיצור, סמנים חיצוניים אינם ערובה להיות האדם "מענטש", ככלל, "המענטשיות" באה לידי ביטוי בעשייה יומיומית, בהתייחסות אל החלש ממך, אל השונה ממך, אל הזר ... וכל מה שהם אמרו, השפיע עלי מאוד, בגלל, שהם היו אנשים "שנאה דרשו ונאה קיימו".

הם חיזקו בנו, את המחויבות למורשת שלכם. אמא אפילו הציעה "מילגת ברנדיל" לכל מי שילמד בישיבה. אבל, אף אחד לא נענה לאתגר הזה...אף אחד מילדיה ונכדיה לא הלך ללמוד בישיבה. לעומתה, מוטל יותר הצליח ב"משימה הזו" בנו חיים למד בישיבה, וגם, נכדיו, בניה של בתו הצעירה – פייגה, למדו כולם בישיבות...

בשנים האחרונות החלטתי ללמוד יותר יהדות, כי אני מרגישה שאם אדע יותר על היהדות, אכיר יותר את העולם שלך, ואהיה יותר קרובה אליך.

כששאלנו את ההורים אם נסיעה לפולין, לחלם, תסייע לנו לדעת יותר, לזכור יותר, תשובתם הייתה שלילית ונחרצת, "פולין היא ארץ ארוכה" – הם אמרו. "פולין התעללה ורצחה את כל היקר לנו" – הם אמרו, "פולין היא בית קברות של העם היהודי" – הם אמרו "אין מה לנסוע לשם, אין מה לראות שם" – הם אמרו במון תוקפני וכועס, כאילו שאלנו אם לנסוע לגיהנום!!! עד יומם האחרון, פולין יצגה בשבילם את הגהינום עלי אדמות!!!

את הבקשה של אמא ואבא לא לנסוע לפולין, כיבדתי עד השנה הזו. השנה, החלטתי להיענות ליוזמה של פני לנסוע ביחד אתו וביחד עם חנה ופולה לפולין. חודש לפני הנסיעה שלנו לפולין, לחלם, התקיים הפיקניק המסורתי שלנו, אנחנו מתכנסים פעמיים בשנה, אחרי סוכות, ואחרי יום השואה.

לפיקניק הגיעו כל הילדים שלנו, ניניך, ובני ניניך עם גדול ורב, והפעם, בפיקניק הזה, התרגשתי במיוחד, התרגשתי לראות את כולם באים, התרגשתי לראות את הילדים מתקבצים לקבוצות משחקים, מטפסים על עצים, קופצים על חבל, נוסעים על אופניים, ואני לא יודעת למה אבל הפעם התרגשתי יותר מבכל פעם, אולי בגלל שהיה זה אחרי יום השואה? אולי בגלל ההתרגשות שתקפה אותי לקראת הנסיעה לפולין?

הרגשתי, שאני רוצה לגשת לכל אחד מהאחים, מהאחיינים מהילדים, ולומר לכל אחד מהם:

"אתם יודעים מה אתם, אתם פלא" כל אחד מכם הוא יחיד ומיוחד, אין שני לו ביקום".
בעיני רוחי, ראיתי את ההורים, את ברנדיל ומשה, עם פנים קורנים משמחה ומפליאה,
האם כל זה שלנו? ואני עונה להם: "כן, זה שלכם. כן, אתם יצרתם את השושלת הזו, גם
הנכדים והנינים נדבקו בשמחת המפגש, הצלחתם, לגייס כל כך הרבה אהבה וכוחות חיים,
למרות השבר הנורא שפקד אתכם, כאשר גיליתם עם שובכם מרוסיה שהעיירה בערה,
וכילתה את כל היקר לכם".

את חסרת לאמא כל כך כל חייה, רק לפני מותה, היא הסכימה לדבר עליך,
על האמא פייגה, שהייתה כל כך טובה כל כך חכמה, ושחיה חיי עמל ועוני,
והתייפחה... את חסרת למוטל כל חייו, רק לפני שנסעתי לחלם, הוא היה מוכן לספר
עליך, על חלם, על חיות הילדות שלו, והקול שלו בזמן שדבר עליך היה חנוק מדמעות,
והוא לא הפסיק למלמל איזה צדיקה היית.

אני מסיימת את מכתבי אלייך, בקטע מתוך ספר אהוב ומשמעותי לי באופן מיוחד. הספר
"אדם מחפש משמעות" נכתב עיי ויקטור פרנקל, ניצול מחנה ההשמדה אושוויץ,
התייחסתי לצוואתו הרוחנית, כאילו הייתה זו צוואתך,
"...דשדשנו הלאה לאורך קילומטרים,
רגלינו מועדות על פני מקומות קפואים,
ובעוד אנו תומכים פעם בפעם איש ברעהו...
... לא נאמרה מלה, אך שנינו ידענו: כל אחד מהרהר באשתו.
יש והסתכלתי בשמים, שכוכביהם היו דועכים,
ואורו החכלילי של השחר היה מתפשט והולך מאחורי עננה קודרת.
אולם רוחי דבקה בדמות אשתי וציירה את קווייה בחדות מפליאה,
שמעתי אותה משיבה על שאלותי, ראיתי את חיוכה...
... מחשבה אחת עברתני: זו הפעם הראשונה בחיי ראיתי את האמת,
כפי ששרו עליה משוררים רבים,
כפי שתיארוה, כפסגת החכמה, הוגי דעות כה רבים.
האמת – שהאהבה היא המטרה הסופית ביותר,
אשר אליה ישאף האדם.
אותה שענה עמדתי על פשר הסוד העמוק ביותר, שעשויות לגלות שירת האדם
ומחשבת
האדם ואמונתו: האדם נושע על ידי האהבה ובאהבה".

יהי זכרך ברוך ונאמר אמון!!!

נכדתך צפורה - פייגה